

KAPACITETI ODBORA ZA KONTROLU SLUŽBI BEZBEDNOSTI

ANALIZA

KAKO DA ODBOR ZA KONTROLU SLUŽBI BEZBEDNOSTI
EFIKASNO I EFEKTIVNO SPROVODI SVOJ MANDAT

Institut za
evropske poslove

Ideja ove analize je da proveriti da li, i u kojoj meri postoje uslovi za sprovođenje kontrole službi bezbednosti od strane skupštinskog Odbora za kontrolu službi bezbednosti (Odbor) u skladu sa zakonskim ovlašćenjima i principima dobre uprave. Poseban interes ove analize je (ne)zakonita primena mera tajnog prikupljanja podataka od strane nadležnih bezbednosnih službi. Na početku objašnjavamo šta podrazumevamo pod dobrom upravom i bavimo se efikasnošću i efektivnošću, a zatim pregledamo zakonska ovlašćenja Odbora. Akcenat stavljamo i na načine tajnog prikupljanja podataka kao i na uporednu praksu. Pogledaćemo ko su članovi Odbora trenutnog saziva Skupštine Srbije i koje su njihove kompetencije kao i mehanizmi kontrole koje mogu da koriste. Na kraju želimo da predložimo tri preporuke koje bi mogle doprineti efikasnijem i efektivnijem sistemu kontrole službi bezbednosti.

DOBRA UPRAVA

U svojoj Beloj knjizi, Evropska komisija definiše dobru upravu kroz pet principa: „otvorenost, učešće građana, odgovornost, efikasnost i koherentnost”¹. UNDP sa druge strane nam kaže da dobra uprava podrazumeva „... participativnost, transparentnost, i odgovornost onih na pozicijama odlučivanja. Takođe, podrazumeva efikasnost, pravičnost i promovise vladavinu prava.”² OECD nam daje malo širu definiciju dobre uprave koja u suštini sadrži ono što su dve prethodne istakle. Dobra uprava, za OECD: „obuhvata ulogu javnih vlasti: u uspostavljanju okruženja u kome funkcionišu privredni subjekti, u određivanju raspodele sredstava, kao i odnos između vladajuće elite i onih kojima se vlada.”³ Koncept dobra uprava prihvaćen je od strane svih država koje polažu račune svojim građanima. On je posebno važan

za Srbiju koja je kandidat za članstvo u EU zato što su principi kojima se koncept dobre uprave vodi, sastavni deo zahteva Evropskog saveta sa samita iz Kopenhagena i Madrida i tako su deo pravnog okvira EU - *acquis communautaire*. Za naše istraživanje, zanimljiv je podatak da se u svim definicijama pominje efikasnost.

Upravo na terminu efikasnosti želimo da insistiramo. U kojoj meri članovi Odbora mogu da budu efikasni u kontroli službi bezbednosti, a posebno u kontroli (ne)zakonitog presretanja komunikacija građana. Efikasnost je termin najčešće korišćen u ekonomiji, gde želite da sa što manje inputa dobijete veći output. Drugim rečima, da sa što manje uložene energije, vaš rezultat bude veći i bolji. Biti efikasan znači biti orijentisan ka ciljevima koje želite da postignete. Efikasnost zahteva da budete organizovani, da pametno koristite resurse i da stignete do cilja za što kraće vreme. Efikasnost se uglavnom svodi na postupak postizanja cilja, odnosno kako je on uređen.⁴ Sa druge strane, ne možemo govoriti o efikasnosti, a da ne pomenemo efektivnost, koja sa sobom nosi želju da zahtevani cilj bude ostvaren, odnosno da nam dobijeni rezultat bude onaj koji smo zaista želeli. Efektivnost podrazumeva da smo dobili zaista ono zbog čega smo uspostavili sistem. Na primeru Odbora preispitujemo da li je kontrola službi bezbednosti efikasna, odnosno da li je uspostavljeni sistem vodi ka željenom rezultatu. Sa druge strane proveravamo da li je dostignuti cilj efektivan, tj. da li je željeni cilj provera zakonitosti rada službi zaista ispunjen.

ZAKONSKA OVLAŠĆENJA

Kako smo termine dobre uprave, efikasnosti i efektivnosti pretresli u načelu, ostaje nam da utvrdimo zakonska ovlašćenja Odbora da se bavi kontrolom službi bezbednosti. Ustav Republike Srbije navodi nadležnosti Narodne skuštine u članu 99. U stavu 1. tačka 6. tog člana, precizira se da skupšti-

1 European Governance, A White Paper, Commission of European Communities, Brussels 2001, str. 10

2 UNDP policy document on Governance for Sustainable human development <http://mirror.undp.org/magnet/policy/chapter1.htm>

3 Practice, Participatory Development and Good Governance, OECD, Paris, 1995, str. 14

4 Miguel St. Aubyn, Álvaro Pina, Filomena Garcia and Joana Pais, Study on the efficiency and effectiveness of public spending on tertiary education, Brussels 2009.

na: „nadzire rad službi bezbednosti“⁵. Dalje, regulišući „Bezbednosno-obaveštajni sistem“, Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, koji je usvojen 2007. i dopunjen 2012. godine, u članu 3. decidno navodi ko kontroliše službe bezbednosti: „Rad službi bezbednosti je pod demokratskom civilnom kontrolom Narodne skupštine, predsednika Republike, Vlade, Saveta za nacionalnu bezbednost, drugih državnih organa i javnosti, u skladu sa zakonom.“. Preciznije, Zakon određuje nadležnosti Skupštine u članu 16. Tri nadležnosti su od interesa za ovu analizu: „Odbor naročito: [1] nadzire ustavnost i zakonitost rada službi bezbednosti; [...] [2] nadzire zakonitost primene posebnih postupaka i mera za tajno prikupljanje podataka; [...] [3] utvrđuje činjenice o uočenim nezakonitostima ili nepravilnostima u radu službi i njihovih pripadnika i o tome donosi zaključke[.]”⁶. Na kraju, nadležnost Odbora utvrđuje se članom 66. Poslovnika Narodne skupštine u kome su, između ostalih, doslovce prepisane tri gore navedene nadležnosti Skupštine.⁷ Poslovnik u istom članu propisuje da odbor ima devet članova i devet zamenika. Zamenici nisu predmet interesovanja ove analize. Kako nam je jasna nadležnost Odbora, odnosno šta kontroliše, ostaje da vidimo koga članovi Odbora kontrolišu, šta je potrebno za efikasnu i efektivnu kontrolu zakonitosti primenjivanja tajnih mera prikupljanja podataka, ko su devet članova odbora i koji su im kapaciteti i resursi.

Pre nego što pregledamo biografije članova odbora, želimo da utvrdimo koje nadležnosti odbor ima u pitanju koje razmatramo i ko ima zakonsku mogućnost da primenjuje posebne mere i postupke, odnosno ko ima

5 Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS broj 98/2006, internet prezentacija Ustavnog suda Srbije <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije>, pristupljeno 22. oktobra 2015. g.

6 Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, Sl. glasnik RS, broj 116/2007. i 72/2012.

7 Poslovnik o radu Narodne Skupštine Republike Srbije, Internet prezentacija Skupštine [http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina/-vazna-dokumenta/poslovnik-\(precisceni-tekst\)/radna-tela-narodne-skupstine.1334.html](http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina/-vazna-dokumenta/poslovnik-(precisceni-tekst)/radna-tela-narodne-skupstine.1334.html), pristupljeno 25. oktobra 2015. g.

zakonsku mogućnost da tajno prikuplja podatke? Zakon propisuje postojanje tri bezbednosno-obaveštajne službe. Predrag Petrović izvodi navode Zakona: „Prva je Bezbednosno - informativna agencija (BIA), koja predstavlja civilnu službu direktno podređenu Vladi, kao i službu koja ima status posebne republičke organizacije. Vojnobezbednosna agencija (VBA) i Vojnoobaveštajna agencija (VOA) vojne su službe, organizovane kao organi uprave u sastavu Ministarstva odbrane i podređene su ministru odbrane a preko njega i Vladi.”⁸ Nama su interesantne samo one službe koje imaju zakonske nadležnosti da primenjuju mere tajnog prikupljanja podataka, a to su BIA i VBA. Petrović nastavlja: „Dve službe bezbednosti – BIA i VBA – imaju pravo na primenu mera tajnog prikupljanja podataka, kojima se privremeno ograničavaju ljudska prava i slobode. Takođe, obe agencije primenjuju ove mere radi ostvarivanja dva glavna cilja: otkrivanje, istraživanje i dokumentovanje teških krivičnih dela i preventivno bezbednosno delovanje. Za obe svrhe tajnog prikupljanja podataka postoje odvojeni pravni režimi njihovog odobravanja.”⁹ Uprkos činjenici da i određeni delovi policije imaju mogućnost tajnog prikupljanja podataka, našu analizu zadržavamo na dvema službama, BIA i VBA, Ono što je najvažnije je da se prikupljanje podataka može obavljati samo u dva gore navedena slučaja, u slučaju prevencije i otkrivanje počinjenih krivičnih dela.

Budući da Odbor naročito u svom delokrugu rada ima i nadziranje zakonitosti primene posebnih postupaka i mera za tajno prikupljanje podataka, iz ugla zaštite podataka o ličnosti, ovo je naročito važno. Kada se ima na umu tajno prikupljanje podataka, prvo što nas asocira na to jeste da se ti podaci, najčešće o nekoj osobi, skupljaju bez njenog znanja. Zato je ova funkcija Odbora poseban predmet naše analize.

U publikaciji „Posebne mere tajnog prikupljanja podataka: vodič za nadzor“, data je podela prikupljanja podataka na dve velike

8 Predrag Petrović, Nadzor službi bezbednosti na Zapadnom Balkanu: Slučaj Srbija, DCAF, str. 4.

9 Ibid. str. 7.

grupe. One mere kojima se malo ili neznatno zadire u ljudska prava i slobode (razgovori sa licima, tajno praćenje lica, uvid u evidencije pa i podatke sa TV ili Interneta), i druga grupa agresivnijih mera, kojima se značajno ograničavaju ljudska prava, pre svega privatnost. Kako se navodi, tajni pretres stana je jedna od najagresivnijih posebnih mera za tajno prikupljanje podataka.¹⁰ Prema Ustavu Republike Srbije, član 40. stan je nepovrediv. Bez odluke suda, ulazak u tuđi stan ili druge prostorije, izuzetno i pretresanje bez prisustva svedoka, dozvoljeni su ako je to neophodno radi neposrednog lišenja slobode učinioca krivičnog dela ili otklanjanja neposredne i ozbiljne opasnosti za ljude ili imovinu, na način predviđen zakonom. Takođe, u sledećem članu Ustav navodi i da su nepovredivi i tajnost pisama i drugih sredstava komuniciranja.¹¹

U analizi ćemo navesti više situacija gde su nosioci vlasti bili optuživani od strane opozicije, ali i obratno, da bez ikakve kontrole i odgovornosti vrše tajni nadzor nad njihovim delovanjem i njima samima. Kada se radi o tajnom nadzoru komunikacije, u Zakoniku o krivičnom postupku (ZKP) ističe se da na obrazloženi predlog javnog tužioca sud može odrediti nadzor i snimanje komunikacije koja se obavlja putem telefona ili drugih tehničkih sredstava ili nadzor elektronske ili druge adrese osumnjičenog i zaplenu pisama i drugih pošiljki.¹² Pored tajnog nadzora komunikacije, sud može odrediti i tajno praćenje i snimanje, simulovane poslove, računarsko pretraživanje podataka, kontrolisanu isporuku i prikrivenog islednika.

Svaku od navedenih posebnih dokaznih radnji mora da ili odobri sud, i to na obrazloženi predlog javnog tužioca. Jedino je kontrolisana

10 Posebne mere tajnog prikupljanja podataka: vodič za nadzor, <http://www.fb.bg.ac.rs/download/Download/06%20Posebne%20mere%20tajnog%20prikupljanja%20podataka.pdf>, strana 11, pristupljeno 26.9.2016.

11 Ustav Republike Srbije, http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf, pristupljeno 26.9.2016.

12 Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije, http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_krivicnom_postupku.html pristupljeno 26.9.2016.

isporuka posebna dokazna radnja o čijoj primeni ne odlučuje sud, već se ona određuje naredbom Republičkog javnog tužioca, odnosno javnog tužioca posebne nadležnosti.

ZKP je u određivanju pravila za praćenje i snimanje veoma jasan. Sud tako može odrediti tajno praćenje na javnim mestima i mestima na kojima je pristup ograničen ili u prostorijama, ali navodi eksplicitno - osim u stanu. Takođe, kada se radi o prevoznim sredstvima, ona mogu biti predmet tajnog nadzora i snimanja samo ako je verovatno da će osumnjičeni tu biti prisutan ili da koristi ta prevozna sredstva.¹³ Za računarsko pretraživanje podataka takođe je neophodno da postoji odluka suda, kao i opis podataka koje je potrebno računarski pretražiti i obraditi, označenje državnog organa koji je dužan da sprovede pretragu traženih podataka, obim i vreme trajanja posebne dokazne radnje. Ono može trajati najviše tri meseca, a zbog neophodnosti daljeg prikupljanja dokaza može se izuzetno produžiti još najviše dva puta u trajanju od po tri meseca. Pretraživanje može izvršavati policija, BIA, VOA, carinske, poreske ili druge službe ili drugi državni organ, odnosno pravno lice koje na osnovu zakona vrši javna ovlašćenja.¹⁴ U praksi se razlikuju dve vrste upoređivanja podataka – negativno i pozitivno. Kod negativnog dolazi do brisanja polaznog podatka, odnosno do brisanja određenih lica iz kruga osumnjičenih automatizovanim pretragama policijske, administrativne i druge evidencije. U slučaju pozitivnog upoređivanja, stvara se novi podatak na osnovu pronađenih podudarnih podataka, odnosno utvrđivanje kruga osumnjičenih lica na osnovu određenih karakteristika, činjenica ili sposobnosti, koje su zapažene kod nepoznatog učinioca krivičnog dela.¹⁵ Konačno, prikriveni islednik, je po pravilu, ovlašćeno službeno lice organa unutrašnjih poslova, BIA ili VBA, a ako to zahtevaju posebne okolnosti slučaja i drugo lice, koje može biti i strani državljanin.

13 Ibid.

14 Ibid.

15 Goran Ilić. Marina Matić Bošković, „Posebne mere tajnog prikupljanja podataka u krivičnom postupku: pogled iz pravosuđa“, http://www.bezbednost.org/upload/document/pogled_iz_pravosudja_srp_web.pdf, strana 14, pristupljeno 26.9.2016.

Prikriveni islednik može upotrebiti tehnička sredstva za fotografisanje ili tonsko, optičko ili elektronsko snimanje.

IZAZOVI ZA CIVILNU KONTROLU

U prethodnom periodu kao jedan od izazova pojavilo se prikupljanje podataka radi prikupljanja, situacija u kojoj službe bezbednosti prikupljaju podatke, ali ne sa ciljem sudске upotrebe, ili zaštite bezbednosti, već sa drugim ciljevima kakvi su ucene ili iznude.

Slučaj objavljivanja informacija o ur-edniku istraživačke mreže KRIK Stevanu Dojčinoviću¹⁶ potencijalno predstavlja ovakav slučaj. Naime, jedan od tabloida objavio je informacije o priči koju tim istraživačkih novinara priprema i očigledno tajno uslikane fotografije novinara Dojčinovića. U razgovoru za KRIK neki od članova Odbora za kontrolu službi bezbednosti kao glavnu prepreku utvrđivanju da li su službe bezbednosti prekršile zakon vide političke odnose i brojnost poslanika vladajuće većine u samom odboru.¹⁷ Problem prikupljanja podataka o ličnosti radi prikupljanja i prethodni primer potencijalnog kršenja zakona vodi nas do narednog izazova.

Curenje informacija iz istrage predstavlja jedan od aktuelnih izazova i potencijalni predmet interesovanja Odbora za kontrolu službi bezbednosti. U intervjuu za nedeljnik Vreme iz oktobra 2014. Zaštitnik građana naveo je: „Svakodnevno, obično u istim medijima, imate informacije iz istraga koje su u toku, koje su poverljive i po prirodi stvari i po zakonu.“¹⁸ U svom Mišljenju o predlogu Zakona o policiji Zaštitnik građana kritikovao

je što u delu o povredama službene dužnosti nema disciplinske odgovornosti za slučajeve odavanja informacija, odnosno „činjenje dostupnim podataka, informacija, video ili drugog materijala nastalog u radu Ministarstva, a čijim odavanjem bi se povredilo dostojanstvo građana ili ugrozilo pravo na ličnu slobodu ili bezbednost nekog lica ili davanje javnih izjava kojima se vređa pravo okrivljenog u krivičnom postupku“¹⁹. Iako je Mišljenje Zaštitnika građana izdato povodom Zakona o policiji, a predmet ove analize su VBA i BIA, ovaj deo jasno oslikava problem „curenja“ informacija. Razlog je upravo to što VBA i BIA, kao što je već navedeno, imaju zakonske nadležnosti da primenjuju mere tajnog prikupljanja podataka, koje kasnije mogu da dostave medijima ili nekome ko će ih izneti javno.

Postavlja se pitanje u kojoj meri Odbor za kontrolu službi bezbednosti može da efikasno vrši kontrolu i nadzor nad ovakvim problemom. Dodatni problem predstavlja što je curenje informacija samo po sebi dovoljno teško dokazivo.

Veliki izazov predstavlja pitanje nadležnosti i same procedure za izdavanje sertifikata za pristupanje poverljivim informacijama, čije posedovanje je de facto uslov za smisleno članstvo u Odboru za kontrolu službi bezbednosti. Kako je sada uređeno takozvane bezbednosne sertifikate, odnosno sertifikate za pristup tajnim podacima, izdaje Bezbednosno informativna agencija, koja je sama predmet kontrole od strane onih kojima sertifikate izdaje. Ovakav sistem ostavlja prostor za sumnju. Ovu nadležnost BIA nalaže član 54. Zakona o tajnosti podataka²⁰, dok su drugim članovima istog Zakona definisani i sadržaji različitih bezbednosnih upitnika. Da bi dobili sertifikat neophodan za rad, članovi Odbora za kontrolu službi bezbednosti moraju da popune određeni upitnik, čiju proveru vrši Bezbednosno informativna agencija. Način provere nije pre-

16 Istraživački novinari ponovo na meti tabloida, KRIK, 17.03.2016. godine, dostupno na: <https://www.krik.rs/istrazivacki-novinari-ponovo-na-meti-tabloida/> pristupljeno: 1.12.2016

17 Hoće li se odbor za bezbednost baviti problemom praćenja novinara, KRIK, 8.7.2016. godine, dostupno na: <https://www.krik.rs/hoce-li-se-odbor-za-bezbednost-baviti-pracenjem-novinara/> pristupljeno: 1.12.2016.

18 “Tabloidno uterivanje straha”, intervju Saše Jankovića nedeljniku Vreme, <http://ombudsman.rs/index.php/2011-12-25-10-17-15/2011-12-25-10-19-19/3505-2014-10-17-10-39-50>, pristupljeno 7.11.2016.

19 Mišljenje na predlog Zakona o policiji, http://ombudsman.rs/attachments/4545_Misljenje%20na%20Predlog%20zakona%20o%20policiji.doc, pristupljeno 7.11.2016.

20 Zakon o tajnosti podataka: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_tajnosti_podataka.html

cizno definisan, pa tako ostaje prostor za manipulaciju i mandatorne odluke pojedinaca.

Konačno, izazov koji donekle zvuči paradoksalno je pitanje transparentnosti u radu tajnih službi. Razumljivo je da deo rada ovih službi nije podložan transparentnosti zbog njihove svrhe i uloge u bezbednosnom sistemu, ali jedan deo rada neophodno je staviti javnosti na uvid i ocenu. Tokom izrade istraživanja u tri navrata²¹ je od Bezbednosno informativne agencije tražena informacije o broju pravnih i fizičkih lica koja su tokom 2015. i 2016. godine bila pod posebnim merama, i Agencija je sva tri puta odbila da dostavi traženu informaciju. Podsećamo da je Evropski sud za ljudska prava presudom iz 2013. godine utvrdio da je odbijanje BIA da dostavi ovaj podatak kršenje prava na primanje informacija iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.²² Ovo nije jedina informacija koju je BIA odbila da dostavi prilikom izrade istraživanja, ali veoma jasno oslikava izazov koji postoji. Institut za evropske poslove uputio je Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti žalbu protiv rešenja Bezbednosno informativne agencije kako bi ostvario zakonom zagarantovano pravo slobode pristupa informacijama od javnog značaja i došao do podatka o broju prisluškivanih lica.

Identičan problem javio se u komunikaciji sa Ministarstvom odbrane od koga je tražena identična informacija, sa razlikom da se pitanje odnosilo na Vojnobezbednosnu agenciju. Institut za evropske poslove se Ministarstvu obratio dva puta²³ i u oba slučaja nije dobio odgovor od nadležnog organa. I protiv Ministarstva odbrane je pokrenuta žalba kod Poverenika za informacije od javnog značaja i

21 22. decembra 2016. godine, 9. februara 2017. godine i 3. marta 2017. godine

22 BIA uporno odbija da dostavi podatke o broju prisluškivanih lica, Inicijativa i Poverenik ne odustaju, Inicijativa mladih za ljudska prava, 05.05.2015. godine, dostupno na <http://www.yihr.rs/bhs/bia-uporno-odbija-da-dostavi-podatke-o-broju-prisluškivanih-lica-inicijativa-i-poverenik-ne-odustaju/>, pristupljeno 24.05.2017. godine

23 24. januara 2017. godine i 3. marta 2017. godine

zaštitu podataka o ličnosti.

Isto pitanje postavljeno je i Višem sudu u Beogradu čiji predsednik ima nadležnosti da odobrava ili odbacuje zahteve za primenu posebnih mera kako bi se odgovori institucija uporedili, i kako bi se utvrdilo da li su saglasni. Viši sud u Beogradu odbio je da dostavi navedene informacije uz obrazloženje da traženi podaci postoje, ali da su pod stepenom tajnosti „STROGO POVERLJIVO“.

Očigledno je da službe bezbednosti, i sud nadležan za odobravanje primene posebnih mera ne žele da dostave traženi podatak. Sve institucije od kojih je podatak tražen imale su mogućnost da Institutu za evropske poslove dostave isključivo broj podnetih i broj odobrenih zahteva za primenu posebnih mera. Sami po sebi, ti brojevi (ukoliko nisu neočekivano veliki) ni na koji način ne kompromituju rad Agencije, bezbednost Republike Srbije ili ispunjavaju neki od uslova da ne budu dostupni javnosti. Čak i ako su ti brojevi sadržani u dokumentu koji je označen nekom od oznaka tajnosti, organ javne vlasti imao je opciju da dokumente dostavi i u njima zatamni sve one delove osim tražene informacije.

UPOREDNA PRAKSA

U Velikoj Britaniji je dugo vremena delokrug nad nadzorom komunikacija bio neuređen. Stvari počinju da se menjaju 2000. godine kada se donosi Zakon o regulisanju istražnih ovlašćenja, skraćeno RIPA od Regulation of Investigatory Powers Act. Pre toga postojalo je nekoliko presuda Evropskog suda za ljudska prava u korist građana koji su se žalili na narušavanje privatnosti ili slične akcije britanskih tajnih službi. Jedna od najpoznatijih je Malone protiv Velike Britanije.²⁴ Ovim se zakonom uređuje način na koji pojedini državni organi mogu da vrše nadzor i pristupaju elektronskim komunikacijama. Takođe, on reguliše ovlašćenja državnih organa da vrše elektronski nadzor i istrage, i dosad je dopunjavan nekoliko puta. Novi nacrt Zakona stavljen je u proceduru 2015. godine. RIPA tako

24 Evropski sud za ljudska prava, slučaj Malone protiv Velike Britanije, <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57533>, pristupljeno 5.10.2016.

omogućava državnim organima da zahtevaju šifre od zaštićenih informacija, da prisluškuju komunikaciju korisnika, da vrše monitoring nad aktivnostima građana na Internetu kao i da provajder omogući pristup komunikaciji korisnika i to u tajnosti.

Prema navedenom Zakonu, dve su varijante da tajni nadzor nad komunikacijama bude zakonit. Na osnovu zakonito izdatog naloga, ali i bez naloga. Nalog izdaje državni tužilac. Bez naloga osobu je moguće nadzirati samo ukoliko osoba koja je posebno bezbednosno interesantna i predmet prismothe pristane da njene komunikacije budu nadzirane i to samo kada je komunikacija ili poslata ili namenjena licu koje je predmet interesovanja. Nezakonito presretanje komunikacija se smatra krivičnim delom. U Velikoj Britaniji postoji i nezavisno sudsko telo koje obrađuje i razmatra žalbe na rad obaveštajnih agencija, policije i ostalih službi kada se radi o ovlašćenjima koje su predviđene Zakonom o regulisanju istražnih ovlašćenja.²⁵

Konačno, britanski Odbor za tajne službe i bezbednost može vršiti nadzor nad službama i u pogledu troškova, administracije, aktivnosti, ali i ispitati bilo koju drugu aktivnost koja je navedena u memorandumu o razumevanju. Takođe, Odbor je dužan da napravi godišnji izveštaj Parlamentu o obavljanju svojih funkcija i druge izveštaje u skladu sa svojim nadležnostima.²⁶

Nemačke službe koriste elektronski nadzor komunikacija radi očuvanja nacionalne bezbednosti. Pravni osnov za korišćenje mere predstavlja Zakon o krivičnom postupku, kao u Srbiji. Mere koje službe mogu da koriste u svrhu su pre svega otkrivanja krivičnih dela i osumnjičenih.²⁷

25 Regulation of Investigatory Powers Act 2000, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/pdfs/ukpga_20000023_en.pdf, strana 77, pristupljeno 5.10.2016

26 Joanna Dawson, The Intelligence and Security Committee <http://www.parliament.uk/briefing-papers/sn02178.pdf> pristupljeno 26.9.2016.

27 Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Njemačke, <http://www.harmonius.org/wp-content/uploads/2014/10/IRZ-ZKP-Njemacki-Prijevod.pdf>, strane 35 i 36, pristupljeno 5.10.2016.

U julu 2016. godine, nemački Bundestag glasao je za dva sporna zakona o prisluškivanju. Popularno nazvan „anti-teroristički“ zakon, ovaj zakon predstavlja odgovor na novonastale bezbednosne rizike u Evropi. On sadrži mere kao što su ukidanje anonimnih sim-kartica za mobilne telefone, korišćenje tajnih agenata za preventivne mere, dozvole za nadzor i maloletnika starijih od 14 godina, a poslednji, da postoji baza podataka i razmena istih sa drugim državama je jasno kršenje nemačkog Ustava, Osnovnog Zakona koji je izričito da podaci o osobama ne smeju biti razmenjeni između policije i tajnih službi, čime se štite podaci o ličnosti.²⁸

Nemački sistem kontrole službe bezbednosti izuzetno je razvijen i precizan. Odbor za kontrolu nemačkog Bundestaga ima široka ovlašćenja, koja se tiču kontrole – od mogućnosti da ima uvid u tajne dosijee, preko pristupa svim jedinicama tajnih službi, do intervjuisanja zaposlenih u tajnim službama. Ipak, jedno ovlašćenje se izdvaja, a to je delegiranje članova Komisije G10. Komisija G10 predstavlja telo koje odlučuje o opravdanosti svih mera koje se tiču privatnosti prepiske, pošte i komunikacije. Mere nadzora komunikacija ne mogu biti primenjene bez odobrenja ove Komisije. Komisiju G10 čine predsednik koji mora da ispunjava iste uslove neophodne za sudije, i tri člana. Članove postavlja Odbor za kontrolu, i oni ne moraju da budu članovi Bundestaga, a u vršenju svoje dužnosti su nezavisni.²⁹

U Danskoj Odbor za tajne službe zapravo predstavlja posebna komisija osnovanu zakonom u 1988. za nadzor obaveštajne službe danske policije i odbrane. Komitet se sastoji od pet poslanika koji su imenovani od političkih stranaka zastupljenih u danskom parlamentu. Svaki član Odbora može zatražiti sastanak koji će se održati u Odboru, a osim toga, diskusije u

28 Sebastian Liskén, “German surveillance laws: placebos, poison, and also bad sport”, <https://edri.org/german-surveillance-laws-placebos-poison-also-bad-sport/>, pristupljeno 26.9.2016.

29 Intelligence Review in Germany <http://ennir.be/germany/intelligence-review-germany> pristupljeno: 30.11.2016.

Odboru mogu se održati i na zahtev Vlade. Vlada mora da obavesti Odbor o smernicama kako se regulišu aktivnosti obaveštajnih službi. Ne samo to, Vlada mora informisati Odbor o krucijalnim bezbednosnim ili spoljno političkim pitanjima koje utiču na aktivnosti obaveštajnih službi. Članovi Odbora i sekretar Odbora su obavezni da poštuju poverljivost i zaštitu podataka u vezi sa informacijama koje dobijaju u toku rada u Odboru.³⁰ Dodatnu kontrolu nad službama, preciznije nad prikupljanjem i čuvanjem podataka o ličnosti vrši Vambergova komisija, ali nju postavlja ministar pravde i čine je nepartijske ličnosti.³¹

Za razliku od Velike Britanije, Srbija nema nezavisno sudsko telo koje se bavi radom obaveštajnih agencija i kontroliše zakonitost njihovog rada. Ulogu sličnu ovom telu u Srbiji ima Zaštitnik građana kao nezavisni organ koji može da vrši kontrolu nad službama bezbednosti, ali on nije sudsko telo niti ima slična ovlašćenja. Takođe, za razliku od britanskog rešenja u kome je Odboru dozvoljeno da vrši i administrativno – finansijski nadzor nad službama, u Srbiji tu ulogu ima druga institucija – Državna revizorska institucija. Reformom Odbora za tajne službe i bezbednost ovaj odbor dobio je i neophodnu infrastrukturu podršku koja treba da poveća efikasnost rada.³² Nemačko rešenje nadzora tajnih službi sa, može se reći, duplim nadzorom daje veliko ovlašćenje Komisiji G10 kakav Odbor u Narodnoj skupštini Republike Srbije nema. Odbor nema nadležnosti da delegira i bira osobe koje vrše naknadnu kontrolu. Takođe, primetno je da odbori navedenih država moraju da budu redovno obavestavani i izveštavani od strane Vlade i službi o pitanjima vezanim za njihov rad, što je u potpunom skladu sa principom

30 The Work of the Intelligence Services Committee, Danish Parliament, http://www.thedanishparliament.dk/committees_and_delegations/committees/uet.aspx, pristupljeno 26.9.2016.

31 Pismo Ministra spoljnih poslova Danske Generalnom sekretaru Saveta Evrope, april 2006. Godine, <http://www.coe.int/t/E/Com/Files/Events/2006-CIA/annexes2/Danemark.pdf> pristupljeno: 30.11.2016.

32 Joanna Dawson, The Intelligence and Security Committee, Briefing Paper, Number 02178, 2 February 2016, strana 8.

podele vlasti.

ŠASTAV ODBORA ZA KONTROLU SLUŽBI BEZBEDNOSTI SKUPŠTINE REPUBLIKE SRBIJE

Da bismo razumeli kapacitete Odbora da vrši svoje nadležnosti propisane Poslovníkom o radu Skupštine i Zakonom o osnovama uređenja službi bezbednosti pregledaćemo njihove obrazovne profile i njihova iskustva koja su dostupna javnosti. Većina članova odbora dugo godina se bavi politikom, međutim pitanja koje se nameću su: koje je njihovo formalno i neformalno obrazovanje, čime su se bavili u prošlosti i koje funkcije trenutno obavljaju pored činjenice da su narodni poslanici i članovi Odbora. Ovom analizom želimo da utvrdimo koje kompetencije članovi odbora poseduju i u kojoj meri razumeju sistem bezbednosti i njegovo funkcionisanje što je, verujemo, preduslov za efikasnu i efektivnu kontrolu službi. Treba imati u vidu da su članovi odbora političari i da po pravilu nisu usko specijalizovani za oblasti u kojima su uključeni. Ako je sistem tako uređen, postavlja se pitanje da li i u kojoj meri članovi Odbora imaju stručnu i administrativnu podršku za obavljanje svog posla.

Na sajtu Narodne skupštine navedeno je svih devet članova od kojih je šest iz redova vladajuće koalicije i tri iz redova opozicije. Isti broj je i zamenika članova Odbora koji pripadaju istim političkim partijama ili su bili na istoj izbornoj listi. Ovakva politička konstelacija u Odboru može voditi zaključku da će biti izazov kontrolisati službe koje mogu biti stavljenе u službu trenutne političke većine. Primera radi, dok je Demokratska stranka bila na poziciji, zbog svog uticaja bila je optuživana od strane sadašnjih aktera vlasti, Aleksandra Vučića, odnosno Tomislava Nikolića da ih je špijunirala dok su bili u opoziciji i da je nastavila pošto su izgubili na izborima 2012.³³ preko svojih kontakata u službama bezbednosti. Iste optužbe na račun trenutnog premijera

33 Radio televizija Vojvodine, *Vučić: Od aprila četiri puta traženi listinzi Nikolića*, http://rtv.rs/sr_lat/politika/vucic:-od-aprila-cetiri-puta-trazeni-listinzi-nikolica_352328.html, pristupljeno 18.10.2015. g.

i predsednika države iznosi bivši predsednik Demokratske stranke Bojan Pajtić u septembru 2015. godine.³⁴ Učestale afere pozivaju na pozornost i zahtevaju odgovor na pitanje u kojoj meri je bezbednosni sektor u Srbiji politizovan i instrumentalizovan. Imajući u vidu ulogu službi bezbednosti u ratnim zbivanjima u regionu tokom devedesetih koja je kulminirala ubistvom premijera 2003. ovakva zabrinutost je više nego opravdana. Međutim, u kojoj su meri službe bezbednosti instrumentalizovane i politički obojene tema je koja zahteva detaljniju analizu.

Skupštinski odbor za kontrolu službi bezbednosti sastoji se od devet članova i isto toliko zamenika. Odmah primećujemo da većinu članova odbora čine muškarci (8 od 9) što nam govori su za ovaj sektor i dalje zaduženi samo muškarci. Na osnovu prelistanih, javno dostupnih, biografija članova kojima smo raspolagali, zaključili smo da je sedam članova visoko obrazovano, jedan poseduje srednjoškolsko obrazovanje, dok jedan član odbora javno ne navodi podatke o svom obrazovanju. Poslovi kojima se bave i kojima su se bavili članovi Odbora su različit. Naredni pregled ima za cilj da utvrdi obrazovanje i iskustvo članova odbora da vrše zakonske nadležnosti odnosno da predstavi sa kakvim kapacitetima raspolažu članovi Odbora.

Dušan Bajatović je dugogodišnji političar iz redova SPS, po obrazovanju diplomirani je ekonomista i inženjer elektronike. Prema navodima Otvorenog parlamenta: „bio je poslanik i šef odborničke grupe Socijalističke partije Srbije u Skupštini Državne zajednice Srbija i Crna Gora, zatim u Narodnoj Skupštini Republike Srbije, kao i u Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine. Takođe, bio je i potpredsednik Izvršnog veća Vojvodine, član Izvršnog odbora Regionalne privredne komore Novi Sad, generalni sekretar Omladinskog saveza Srbije, kao i član brojnih drugih

34 Radio televizija vojvodine, *Pajtić: Prisluskuju me, treba da padne vlada*, http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/pajtic-prisluskuju-me-treba-da-padne-vlada_643854.html, pristupljeno 18.10.2015. g.

društvenih organizacija i stručnih institucija.”³⁵ Kako e-kapija navodi od „oktobra 2008. godine imenovan je za generalnog direktora Javnog preduzeća Srbijagas”,³⁶ na toj poziciji je i dan danas. Član je nadzornog odbora Jugorosgasa i podzemnog skladišta gasa Banatski Dvor. Iako je iskusan političar, nema javnih podataka o njegovom usavršavanju ili iskustvu u domenu sektora bezbednosti. Ipak, bio je šef delegacije Srbije u Parlamentarnoj skupštini NATO, saziv od 31. maja 2012.³⁷, i član delegacije Srbije u Parlamentarnoj skupštini Organizacije dogovora o kolektivnoj bezbednosti.³⁸

Biografija mr Igora Bečića na internet prezentaciji parlamenta Srbije nam otkriva da je završio srednju ekonomsku školu i navodi sledeće: „Diplomirao je na Fakultetu za uslužni biznis 2005. godine na Evropskom univerzitetu u Novom Sadu, stekao zvanje diplomirani ekonomista. Zatim, 2007. godine završio je master studije na Fakultetu za uslužni biznis, Univerziteta Edukons u Sremskoj Kamenici. Magistrirao je na Fakultetu za poslovni i industrijski menadžment, Univerziteta Union.”³⁹ Iz obrazovanja ne možemo videti da se bavio bezbednošću tokom svojih studija. Politikom se bavi od 1996, kao član Srpske radikalne strane i član Centralne otadžbinske uprave sve do 2008. kada prelazi u SNS. Narodni poslanik

35 Biografija Dušana Bajatovića na internet prezentaciji Otvorenog parlamenta, <http://www.otvoreniparlament.rs/politicari/dusan-bajatovic/>, pristupljeno 16.10.2015.

36 Internet prezentacija Ekapija, <http://www.ekapija.com/website/sr/page/567655/Du%C5%A1an-Bajatovi%C4%87-generalni-direktor-Srbijagas-a-biografija>, pristupljeno 16.10.2015. g.

37 Spisak narodnih poslanika delegacije Srbije u Parlamentarnoj Skupštini NATO objavljen na Internet prezentaciji Skupštine Srbije, <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/sastav/delegacije/saziv-od-31-maja-2012-godine.19.2204.html>, pristupljeno 26.9.2016.

38 Spisak narodnih poslanika delegacije Srbije u Parlamentarnoj skupštini Organizacije dogovora o kolektivnoj bezbednosti, objavljen na Internet prezentaciji Skupštine Srbije, <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/sastav/delegacije.44.900.html>, pristupljeno 26.9.2016

39 Biografija mr Igora Bečića objavljena na Internet prezentaciji Skupštine Srbije.

je sa dugim stažom čitavih 18 godina. Prema zvaničnom sajtu Skupštine Srbije, Igor Bečić je bio, kao i Dušan Bajatović, u delegaciji Srbije u Parlamentarnoj skupštini NATO, saziv od 31. maja 2012.⁴⁰ U biografiji Igora Bečića nalazimo i da je počeo karijeru kao konduker u Bačkatransu krajem osamdesetih, a zatim je u JP „Vrbaš“ obavljao funkcije komercijaliste, šefa saobraćaja i komercijalnog direktora. Bio je član Nadzornog odbora „Informatika“ a.d Beograd, da bi prema navodima sajta Otvoreni parlament, stigao do pozicije savetnika generalnog direktora Srbijagasa.⁴¹ Prilikom obrazlaganja njegove kandidature za predsednika Odbora, poslanica SNS Marija Obradović navela je da ga za to kandiduju njegov dugi poslanički staž i iskustvo u odbrani.⁴² Ipak, u biografiji Igora Bečića nema informacija o iskustvu u odbrani, sem onih da je od 1990. do 1992. godine bio u službi u JNA, a u toku osamnaestogodišnjeg statusa narodnog poslanika bio je član Odbora za odbranu i unutrašnje poslove.⁴³

Politikolog međunarodnih odnosa i dugogodišnji narodni poslanik Meho Omerović član je „Parlamentarnog foruma država Zapadnog Balkana za nadzor nad službama bezbednosti“⁴⁴. Član je i osnivač više stranaka i saveza. Šest godina je bio na čelu beogradskog Parking servisa, a kasnije član upravnog odbora raznih javnih preduzeća. Predsednik je odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost

40 Spisak narodnih poslanika delegacije Srbije u parlamentarnoj skupštini NATO <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/sastav/delegacije/saziv-od-31-maja-2012-godine.19.2204.html>, pristupljeno 26.9.2016.

41 Biografija Igora Bečića na internet prezentaciji Otvorenog parlamenta, <http://www.otvoreni-parlament.rs/politicari/igor-becic/>, pristupljeno 20.09.2016. g.

42 Biografija Igora Bečića na internet prezentaciji Otvorenog parlamenta, http://www.b92.net/info/ves-ti/index.php?yyyy=2016&mm=07&dd=05&nav_category=11&nav_id=1151512 pristupljeno: 30.11.2016.

43 Biografija Igora Bečića na internet prezentaciji Otvorenog parlamenta, <http://www.otvoreni-parlament.rs/politicari/igor-becic/> pristupljeno : 30.11.2016.

44 Biografija Meha Omerovića na Internet prezentaciji SDPS-a, <http://www.sdpsrbije.rs/me-ho-omerovic/>, pristupljeno 22.10.2016.

polova. Poslanik Omerović jedini je član čije obrazovanje korespondira nadležnostima Odbora. Prema zvaničnom sajtu Skupštine Srbije, Omerović je i član delegacije u Parlamentarnoj skupštini OEBS⁴⁵. Pored ovoga, ne postoji više podataka koji bi potvrdili postojanje iskustva u poslovima bezbednosti.

Dr Vojislav Šešelj diplomirao je na pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, diplomirao je za dve i po godine i prema njegovim rečima, bio je najbolji student generacije. Sa 23 godine je magistrirao, a sa 25 doktorirao.⁴⁶ Od 1981. do 1984. radio je kao asistent profesora, predmet Teorija o ratu, na Političkim naukama na Sarajevskom univerzitetu. U Savez komunista Jugoslavije primljen je sa 17 godina. Kasnije je odbacio komunističku ideologiju, postao disident i kritičar komunističkog režima. Nakon toga, 1984. osuđen na 8 godina zatvora zbog „kontrarevolucionarnog ugrožavanja društvenog uređenja“. Više od deset godina biran za narodnog poslanika u Saveznoj i Skupštini Srbije. Četiri puta kandidat na predsedničkim izborima. Obavljao je dužnost potpredsednika Vlade (1998-2000.), a u periodu 1996-1998. bio je predsednik opštine Zemun. Šešelj se od 24. februara 2003. godine do 12. novembra 2014. godine nalazio u pritvoru Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju u Hagu, zbog progona na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi, istrebljenje i napade na civile na teritorijama Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Suđenje je počelo 2007. godine, a u prvostepenom postupku oslobođen je po svim tačkama optužnice 31. marta 2016. godine.⁴⁷ Po zanimanju je profesor univerziteta⁴⁸. Od 2001. godine je Odlukom Prvog opšt-

45 Biografija Meha Omerovića na Internet prezentaciji Skupštine Srbije, http://www.parlament.gov.rs/MEHO_OMEROVI%C4%86.104.891.html, pristupljeno 26.9.2016.

46 Biografija dr Vojislava Šešelja na Internet prezentaciji Vojislav Šešelj, <http://www.vseselj.com/index.php?a=60>, pristupljeno 19.7.2016.

47 Biografija dr Vojislava Šešelja na Internet prezentaciji Otvoreni parlament <http://www.otvoreni-parlament.rs/politicari/vojislav-seselj/>, pristupljeno 18.7.2016.

48 Biografija dr Vojislava Šešelja na Internet prezentaciji Republičke izborne komisije za parlam-

inskog suda u Beogradu, Vojislav Šešelj vraćen na mesto redovnog profesora beogradskog Pravnog fakulteta za nastavni predmet politički sistem.⁴⁹

U zvaničnoj biografiji Dragana Šormaza navodi se da je po zanimanju tehničar za poslove radnih odnosa, ali ne i u kojoj obrazovnoj instituciji je stekao to zvanje. Tokom izrade analize, nismo uspeli da nađemo podatke o obrazovanju gospodina Šormaza na nekoj visokoškolskoj instituciji. Član Demokratske stranke Srbije postao je odmah po osnivanju te partije 1992. godine. Bio je član Odbora za odbranu i bezbednost i Odbora za omladinu i sport u tri mandata. U maju 2010. isključen je iz DSS-a nakon što je kritikovao rad stranačkog rukovodstva. U narednih nekoliko meseci u Skupštini Srbije bio je nezavisni poslanik, da bi u decembru 2010. pristupio SNS i poslaničkoj grupi "Napred Srbijo". Nakon izbora 2012. godine, ponovo je izabran za narodnog poslanika. Mandat mu je potvrđen i nakon vanrednih parlamentarnih izbora održanih 24. aprila 2016. godine.⁵⁰ Prema listi koju je predala njegova stranka RIK-u, SNS, navodi se da je po zanimanju političar.⁵¹ Iako pripada poslaničkoj grupi SNS, na Internet stranici Skupštine Srbije ne navodi se njegova pripadnost političkoj stranci. Dragan Šormaz je šef delegacije Srbije u Parlamentarnoj skupštini NATO, saziv od 16. aprila 2014, dok je pre toga bio član delegacije.⁵² Predsednik je Lovačkog saveza Srbije.

entarne izbore 2016. <http://www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-izborne-liste.php>, pristupljeno 18.7.2016.

49 Vest o vraćanju Vojislava Šešelja kao redovnog profesora na pravni fakultet u Beogradu, <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/seselj-vracen-na-pravni-fakultet/5feyhp9>, pristupljeno 26.9.2016.

50 Biografija Dragana Šormaza na internet prezentaciji Republičke izborne komisije za parlamentarne izbore 2016. <http://www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-izborne-liste.php>, pristupljeno 18.7.2016.

51 Biografija Dragana Šormaza na Internet prezentaciji Otvoreni parlament, <http://www.otvoreni-parlament.rs/politicari/dragan-sormaz/>, pristupljeno 18.7.2016.

52 Sastav delegacije Srbije u Parlamentarnoj Skupštini NATO na Internet prezentaciji Skupštine Srbije,

Radoslav Milojević je politikom počeo da se bavi sa 16 godina, da bi sa 18 postao i zvaničan član Demokratske stranke. Nakon 12 godina političkog staža, 2009. godine je postao prvi čovek Demokratske stranke u Smederevskoj Palanci.⁵³ Nakon toga, postaje i predsednik opštine Smederevska Palanka. Bio je na čelu izbornog štaba DS za lokalne i vođanske izbore. Po zanimanju je strukovni ekonomista. Na vanrednim parlamentarnim izborima 24. aprila 2016. godine po prvi put postaje narodni poslanik.⁵⁴ Prema njegovim rečima, završio je Beogradsku visoku poslovnu školu Univerziteta u Beogradu.

Marija Obradović u svojoj javnoj biografiji ne navodi podatke o obrazovanju, a tokom karijere bila je voditeljka, novinarka i urednica u informativnim redakcijama RTV Kruševac i RTV Kraljevo. Nagrađivana je kao voditeljka centralne informativne emisije „Danas” RTV Kraljevo. Nakon izbora 2012. godine, izabrana je za narodnu poslanicu, a tu funkciju je vršila i nakon izbora 2014. godine kada je bila i članica Odbora za spoljne poslove i Odbora za odbranu i unutrašnje poslove. U novom sazivu je predsednica Odbora za odbranu i unutrašnje poslove.⁵⁵ Prva je koordinatorica Ženske parlamentarne mreže u Narodnoj skupštini Republike Srbije. Članica je parlamentarnih grupa prijateljstva sa Azerbejdžanom, Velikom Britanijom, Indijom, Kanadom, Rusijom, SAD i Finskom. Takođe članica je delegacije u Parlamentarnoj skupštini Saveta Ev-

<http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/sastav/delegacije/saziv-od-16-aprila-2014-godine.3423.html>, pristupljeno 26.9.2016.

53 Intervju sa Radoslavom Milojevićem na Internet prezentaciji Demokratske stranke, <http://www.ds.org.rs/predstavljamo/14689-radoslav-milojevic-ds-je-jedina-dosledna-i-moze-da-garantuje-sigurnost-gradjanima-srbije>, pristupljeno 19.7.2016.

54 Biografija Radoslava Milojevića na Internet prezentaciji Otvoreni parlament, <http://www.otvoreni-parlament.rs/politicari/radoslav-milojevic/>, pristupljeno 18.7.2016.

55 Spisak članova Odbora za odbranu i unutrašnje poslove na Internet prezentaciji Skupštine Srbije, <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/sastav/radna-tela/odbori.74.895.html>, pristupljeno 26.9.2016.

rope.⁵⁶ Članica je i programskog odbora RTS.⁵⁷

Saša Radulović je inženjer elektrotehnike. Završio ETF u Sarajevu, smer Automatika i Elektronika. Napustio je zemlju krajem 80-tih. Karijeru počeo u Simens-u u Nemačkoj. Živeo i radio u Nemačkoj, Kanadi i SAD-u. Od 1997. je u preduzetničkim vodama kroz kompanije podržane Venture Capital i Private Equity fondovima. U Kanadi i SAD-u, bio CEO, član menadžment tima i borda direktora nekoliko kompanija. Bio aktivan učesnik Silicon Valley Internet boom-a i bust-a. Licencirani stečajni upravnik. Portfolio menadžer. Savetnik Asocijacije za mala i srednja preduzeća za poreski sistem. Stručni saradnik Saveta Evrope, OEBS-a, američkog Ministarstva pravde, američke ambasade, GIZ-a, NALED-a. Finansijski ekspert tužilaštva za stečaj i berzu. Zajedno sa timom eksperata drži treninge za tužioce, policijske inspektore za privredni kriminal, radne grupe i druge državne organe na temu privrednog kriminala i zloupotreba u stečaju, privatizaciji i na berzi.⁵⁸ Na osnovu biografije ne može se utvrditi da se u karijeri bavio bezbednošću ni na koji način.

Vladimir Đukanović je po obrazovanju diplomirani pravnik. Radio je kao TV novinar, radio i TV voditelj „Radikalski talasi”, na radio „Fokusu“, televiziji „Svet plus” i pisao za dnevni list „Pravda”. Na televiziji „Kopernikus” vodi emisiju „Na kafi sa Đukom”.⁵⁹ U svojoj biografiji navodi da se politikom aktivno bavi od 1997. godine i da je prošao „sve stadijume u političkoj organizaciji, od opštinskog odbora do samog vrha”. Navodi i da je

56 Biografija Marije Obradović na Internet prezentaciji Otvoreni parlament, <http://www.otvoreni-parlament.rs/politicari/marija-obradovic/>, pristupljeno 19.7.2016.

57 Članovi programskog odbora RTS, <http://www.rts.rs/page/rt/sr/javiservis/story/279/ko-upravlja-rt-om/791998/programski-odbor.html> pristupljeno 19.7.2016.

58 Biografija Saše Radulovića na Internet prezentaciji Dosta je bilo, <http://dostajebilo.rs/ljudi/biografija/>, pristupljeno 19.7.2016.

59 Biografija Vladimira Đukanovića na Internet prezentaciji Otvoreni parlament <http://www.otvoreni-parlament.rs/politicari/vladimir-jukanovic/>, pristupljeno 19.7.2016.

„što se novinarstva tiče prošao sve stadijume, od pisanog, preko radio do TV novinarstva. Dugogodišnji sam radio i TV voditelj”.⁶⁰ Ističe da je u sektoru igara na sreću radio od 2007. godine, „bio sam pravnik sportskih kladionica „Mocart” i „Meridian”, „bavim se razvojem internet igara na sreću”. Za predsednika Državne lutrije Srbije izabran je 2013. godine pa sve do 2014. godine kada podnosi ostavku zbog stranačke odluke da se kadrovi odreknu duplih funkcija. Izabran je za Narodnog poslanika u sazivu 2014-2016. godine, a na tom mestu je ponovo izabran i nakon izbora 2016. godine. Član je Glavnog odbora SNS-a.⁶¹

Na osnovu javno dostupnih biografija, razgovora i istraživanja o iskustvu i obrazovanju članova Odbora, može se uvideti da većina članova ima bogato političko iskustvo. Međutim, uz par izuzetaka, čini se da ne poseduju dovoljno iskustva koje je od značaja i moglo bi se iskoristiti za rad u Odboru. Troje članova je završilo fakultete iz društveno humanističkih nauka, Fakultet političkih nauka i pravni, četvoro je završilo elektrotehnički, ekonomiju ili višu školu, a za dvoje nismo uspeali da egzaktno utvrdimo obrazovanje.

60 Biografija Vladimira Đukanovića na Internet prezentaciji Istinomer, <http://www.istinomer.rs/akter/509/Vladimir-Djukanovic> pristupljeno 19.7.2016.

61 Biografija Vladimira Đukanovića na Internet prezentaciji Otvoreni parlament <http://www.otvoreni-parlament.rs/politicari/vladimir-jukanovic/>, pristupljeno 19.7.2016.

Ime i prezime člana Odbora	Obrazovanje	Zanimanja pored poslaničkog
Dr Vojislav Šešelj SRS	Doktor pravnih nauka	Profesor Univerziteta u Beogradu.
Dušan Bajatović SPS	Elektroinženjer i diplomirani ekonomista	Generalni direktor JP Srbija Gas; Član nadzornog odbora A.D. Jugorosgas; Član nadzornog odbora Podzemnog skladišta gasa; Banatski Dvor.
mr Igor Bečić SNS	Magistar industrijskog menadžmenta	Savetnik generalnog direktora u JP Srbijagas; Član upravnog odbora Informatika A.D.; Nejasna funkcija u Ministarstvu odbrane - Fond za socijalno osiguranje vojnih osiguranika.
Dragan Šormaz SNS	Tehničar za poslove radnih odnosa	Šef delegacije Srbije u Parlamentarnoj Skupštini NATO; Predsednik Lovačkog saveza Srbije.
Meho Omerović SDPS	Diplomirani politikolog	Član Komisije za rehabilitaciono obeštećenje; Član nadzornog odbora JP Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Član delegacije u Parlamentarnoj skupštini OEBS.
Radoslav Milojičić DS	Ekonomista	
Marija Obradović SNS	Novinarka*	Članica programskog odbora RTS; Članica Delegacije u Parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope.
Saša Radulović DJB	Inženjer elektrotehnike	Licencirani stečajni upravnik; Savetnik Saveta Evrope, OEBS-a, Ambassade SAD, GIZ-a, NALED-a, Asocijacije malih i srednjih preduzeća.
Vladimir Đukanović SNS	Master pravnih nauka	Televizijski voditelj

Tabela 1. Pregled obrazovanja i trenutnih funkcija članova Odbora

Ukoliko članovi Odbora nisu stručni za oblast za koju su zaduženi, oni mogu i dalje efikasno i efektivno sprovesti zakonske nadležnosti ukoliko imaju savetnike, administrativnu podršku, pristup podacima i stručnu pomoć. Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga i Interparlamentarna unija izradili su priručnik za parlamentarce u kome se navodi da: „U načelu, na mogućnost parlamenta da nadgleda bezbednosni sektor utiču faktori vremena, nivo stručnosti i dostupnosti podataka.”⁶²

62 IPU i DKOS – Parlamentarni nadzor bezbednosnog sektora, 2003.

* Nema javno dostupnih podataka o obrazovanju. Prema nezvaničnim informacijama koje su se nalazile u javnosti, Marija Obradović studira na Učiteljskom fakultetu.

Vreme je u parlamentarnom životu Srbije veoma promenljiva kategorija, s obzirom da je od ponovnog uspostavljanja višepartijskog sistema u Srbiji samo dva puta saziv parlamenta trajao pun mandat. Iako se narodni poslanici biraju na četiri godine, od demokratskih promena, samo je jedan skupštinski saziv izdržao ceo mandat (2008-2012). Česti prevremeni izbori raskidaju kontinuitet u radu, čak i da je isti uspostavljen, što za sada nije slučaj. Smena narodnih poslanika, a samim tim i članova Odbora sprečava nastajanje i učvršćivanje strukture (efikasnost) i prakse kontrole službi bezbednosti (efektivnost). S tim u vezi je i prva preporuka da se omogući Odboru da angažuje određeni broj usko specijalizovanih stručnjaka i veštaka koji bi bili zaduženi da a) uvedu članove Odbora u suštinu kontrole službi i b) koji bi obavljali stručni nadzor službi za potrebe odbora. Budući da to zahteva budžetske izdatke, možda je prikladnije obučiti već postojeći kadar.⁶³

Stručnost članova Odbora smo pregledali, ali oni mogu imati pomoć u sprovođenju svoje nadležnosti. Kada je stručna pomoć u pitanju, bivši član odbora Dragan Šutanovac navodi u razgovoru sa autorom da: „Odbor ima na raspolaganju samo jednu osobu koja zapravo obavlja poslove sekretara.“⁶⁴ Aktuelni član odbora Vladimir Đukanović navodi da sekretar odbora pruža „fantastičnu podršku“ i „izvanredno radi svoj posao“.⁶⁵ Naime, da li je zakonito primenjena neka od posebnih mera: „tajni nadzor telekomunikacija i pošte, tajni nadzor i snimanje unutrašnjosti objekata i tajno praćenje, motrenje i snimanje osoba na otvorenom prostoru i javnim mestima, tajni uvid u evidencije ličnih podataka, tajni otkup

63 Trenutni troškovi za ugovore o delu u svim stručnim službama Skupštine je nešto više od 127 miliona dinara na osnovu Zakona o budžetu Republike Srbije. Pitanje je da li bi novac mogao da se preraspodeli i na taj način da se omogući angažovanje tima za podršku Odboru. Vidi: Zakon o budžetu, Narodna skupština <http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/4598-14.pdf>, pristupljeno 12.10.2016. g.

64 Dragan Šutanovac, razgovor održan u Beogradu, 5. 11.2016. g.

65 Vladimir Đukanović, razgovor održan u Beogradu, 23.01.2017. g.

dokumenata i predmeta.“⁶⁶ zahteva određenu tehnološku stručnost imajući u vidu da se prilikom sprovođenja mera koristi visoka tehnologija kojom članovi odbora po pravilu ne vladaju. Šutanovac dalje navodi da ni u jedinoj terenskoj kontroli BIA koju su do sada obavili kao Odbor nisu mogli da samostalno pristupe računarskim bazama sa određenim informacijama usled nerazumevanja rada računarskih sistema.⁶⁷ Naime, samom činjenicom da se ne razumeju u visokotehnološku opremu za prikupljanje tajnih podataka, članovi odbora imaju ograničen pristup podacima, a samim tim su i onemogućeni da efikasno i efektivno ispune svoju zakonsku obavezu. Đukanović navodi da ima suprotno iskustvo, i da su članovi odbora prilikom poseta područnim centrima pružili sve informacije koje su imali pravo da zatraže.⁶⁸

Dostupnost podataka je ograničena, naročito opoziciji. Naime, iako članovi Odbora prolaze bezbednosnu proveru i dobijaju bezbednosne sertifikate kako bi mogli da imaju uvid u dokumenta sa oznakom tajnosti, činjenica da istu proveru obavlja BIA govori nam da službe koje treba da budu kontrolisane odlučuju o onima koji će ih kontrolisati. U prilog ovoj tezi o instrumentalizaciji službi može biti činjenica da je bivši predsednik Odbora Momir Stojanović koji ima crvenu Interpolovu poternicu⁶⁹ dobio sertifikat kao i neki članovi vladajuće većine koji imaju dosije u BIA, a da članovima opozicije BIA uskraćuje sertifikat. To potvrđuje narodni poslanik Radoslav Milojević, koji u razgovoru ističe da on nije još uvek dobio bezbednosni sertifikat.⁷⁰ Na drugoj sednici odbora u aktuelnom sazivu Narodne skupštine, doneta je Odluka o načinu održavanja sednice Odbora za kontrolu službi

66 Katarina Đokić, Parlamenti na specijalnom zadatku: nadzor nad primenom posebnih mera za tajno prikupljanje podataka, Beogradski centar za bezbednosnu politiku

67 Op. cit. Dragan Šutanovac.

68 Vladimir Đukanović, razgovor održan u Beogradu, 23.1.2017. g.

69 Pretraga osoba sa crvenom Interpolovom poternicom <http://www.interpol.int/notice/search/wanted/2015-8413>, pristupljeno 26.9.2016

70 Radoslav Milojević, razgovor održan u Beogradu, 14.10.2016. g.

bezbednosti na kojoj se razmatraju tajni podaci. Već u trećoj tački navodi se ko sme da prisustvuje takvoj sednici, pa je navedeno da to mogu poslanici koji poseduju bezbednosni sertifikat, ili su otpočeli proces njegovog izdavanja.⁷¹ Dakle, postavlja se pitanje u kojoj meri ovo omogućava da neko ko još uvek nije dobio sertifikat, i postoji mogućnost da ga ne dobije, pristupi informacijama koje imaju određeni stepen poverljivosti. Shodno ostatku Odluke, i ta lica imaju zabranu iznošenja podataka, ali na ovaj način se bezbednosna provera delimično obesmišljava. Takođe, veliki je broj tajni i selektuju se oni kojima će se dati pristup. Da je to slučaj potvrdio je Poverenik Šabić koji „je na skupu Primena zakonodavstva o tajnosti podataka u Srbiji izneo mišljenje da je za pet godina Srbija uradila nedovoljno da bi regulisala ovu oblast, i da u ovom trenutku možda ima više dokumenata klasifikovanih kao tajna nego NATO.”⁷² Na kraju, Zakon reguliše još jedno ograničenje Odbor ne može imati pristup informacijama u vezi sa istragama koje su u toku. Neke istrage nikada nemaju sudski epilog, a šta se dešava sa prikupljenim dokumentima ponovo ostaje tajna.

Na efikasnost i efektivnost rada Odbora utiče i još jedna skorašnja odluka doneta na drugoj sednici Odbora. Reč je o Odluci o načinu na koji Odbor za kontrolu službi bezbednosti vrši neposredni nadzor. Naime, članovima ove odluke određeno je šta se dostavlja direktoru tajne službe nad kojom se vrši neposredni nadzor.⁷³ Odluka o neposrednom nadzoru koja se dostavlja sadrži i predmet nadzora, a dostavlja se najkasnije tri dana pre dana određenog za posetu. U praksi, ovakvo rešenje može da dovede do toga da određene informacije i dokumenta budu uklonjena.

71 Odluka o načinu održavanja sednice Odbora za kontrolu službi bezbednosti na kojoj se razmatraju tajni podaci, dostupno na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/activities/Odluka%20o%20nacinu%20odrzavanja%20sednice%20OKSB%20na%20kojoj%20se%20razmatarju%20tajni%20podaci.pdf> pristupljeno: 1.12.2016.

72 Saopštenje Foneta, preneo Blic 27.06.2014. g., dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/476659/Sabic-Imamo-vise-dokumenata-oznacjenih-kao-tajna-nego-NATO>, pristupljeno 29. oktobra 2015. g.

73 Odluka o načinu na koji Odbor za kontrolu službi bezbednosti vrši neposredni nadzor, dostupno na <http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/activities/Odluka%20o%20nacinu%20na%20koji%20OKSB%20vrsi%20%20%20neposredni%20nadzor.pdf>, pristupljeno 24.05.2017. godine

ZAKLJUČAK

Na osnovu podataka koje smo izneli, zaključujemo da u ovom trenutku Odbor nema mogućnosti za efikasnu i efektivnu kontrolu službi bezbednosti prilikom primenjivanja mera tajnog prisluškivanja iz najmanje tri razloga. Prvi je ograničeno vreme; narodni poslanici se biraju na četiri godine de jure, a de facto mnogo češće što sprečava uspostavljanje sistema kontrole. Drugi je ograničenost Odbora resursima, pre svega znanjem i veštinama članova odbora, a onda i nepostojanjem stručne i administrativne podrške kako bi, za početak, imali uvid u sistem primena mera. Treći razlog je što BIA i VOA i dalje posluju pod velom tajni i čine veliki broj dokumenata nedostupnim organima javne vlasti i tako sebe štite od odgovornosti, a članove Odbora sprečavaju da imaju uvid u rad službi. Ovlašćenja koja Odbor ima nisu široka kao u državama poput Nemačke, što Odbor ograničava u radu. Ovlašćenja koja imaju nezavisna regulatorna tela kao i sudovi bi trebalo da nadomeste nedostatke ovlašćenja parlamentarnog odbora, ali u praksi su i ona ograničena.

Bezbednosno - informativna agencija, Vojnoobaveštajna agencija (odnosno Ministarstvo odbrane) i Viši sud u Beogradu u više navrata odbili su da dostave tražene informacije o broju fizičkih i pravnih lica nad kojima su primenjivane mere nadzora, što govori o niskom stepenu transparentnosti i spremnosti na civilnu kontrolu.

PREPORUKE

1. Obučiti trenutne zaposlene stručne i administrativne radnike skupštine koji pružaju pomoć Odboru u vezi sa mehanizmima kontrole službi bezbednosti kako bi se uspostavio minimalni kontinuitet u radu odbora posle izbornih promena;
2. Izvršiti realokaciju postojećih ili uvesti dodatna sredstva koja bi bila stavljena na raspolaganje Odboru da angažuje stručno osoblje i veštace prilikom konkretnih kontrola rada službi i za usavršavanje članova odbora;
3. Promeniti način izrade bezbednosne provere za članove Odbora kako bi se osigurala nepristrasnost službenika BIA. Voditi računa da bezbednosnu proveru sprovede posebno formirana jedinica koja bi bila lišena političkog uticaja prilikom obrade podataka članova Odbora;
4. Povećati transparentnost tako što će se zakonskim rešenjima službe bezbednosti obavezati da javnosti godišnje predstave svoje aktivnosti u onoj meri u kojoj to neće ugroziti nacionalnu bezbednost, poput informacije o broju lica protiv kojih su preduzete posebne mere;
5. U rad Odbora za kontrolu službi bezbednosti aktivno uključiti one državne organe i institucije koje neposredno vrše kontrolu u okviru svojih nadležnosti u cilju poboljšanja kapaciteta samog odbora i jačanja civilne kontrole.

IZVORI

Blic dnevne novine, www.blic.rs

Otvoreni parlament, <http://www.otvoreniparlament.rs/politicari/>

Socijaldemokratska partija Srbije, <http://www.sdpsrbije.rs>

Internet prezentacija skupštine Srbije, <http://www.parlament.gov.rs>

Republička izborna komisija, <http://www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-izborne-liste.php>

Biografija Saše Radulovića na Internet prezentaciji Dosta je bilo, <http://dostajebilo.rs/ljudi/biografija/>, pristupljeno 19.7.2016.

Biografija Vladimira Đukanovića na Internet prezentaciji Istinomer, <http://www.istinomer.rs/akter/509/Vladimir—Djukanovic> pristupljeno 19.7.2016.

Biografija dr Vojislava Šešelja na Internet prezentaciji Vojislav Šešelj, <http://www.vseselj.com/index.php?a=60> pristupljeno 19.7.2016.

Crvena poternica za generalom Stojanovićem na Internet prezentaciji Interpol, <http://www.interpol.int/notice/search/wanted/2015-8413>, pristupljeno 21. oktobra 2015.

Članovi programskog odbora RTS, <http://www.rts.rs/page/rts/sr/javniservis/story/279/ko-upravlja-rts-om/791998/programski-odbor.html> pristupljeno 19.7.2016.

Dragan Šutanovac, razgovor održan u Beogradu, 5. 11.2015. g.

European Governance, A White Paper, Commission of European Communities, Brussels 2001, str. 10

Evropski sud za ljudska prava, slučaj Malone protiv Velike Britanije, <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57533> pristupljeno 5.10.2016

Goran Ilić. Marina Matić Bošković, „Posebne mere tajnog prikupljanja podataka u krivičnom postupku: pogled iz pravosuđa“, [http://www.bezbednost.org/upload/document/pogled_iz_pravosudja_\[srp\]_web.pdf](http://www.bezbednost.org/upload/document/pogled_iz_pravosudja_[srp]_web.pdf), strana 14, pristupljeno 26.9.2016

Iain King, Whit Mason, Peace at any price, How the world failed Kosovo, Cornell University Press, str. 152.

Internet prezentacija Demokratske stranke, <http://www.ds.org.rs/o-nama/biografije/41-dragan-sutanovac>, pristupljeno 22.10.2015. g.

Internet prezentacija Ekapija, <http://www.ekapija.com/website/sr/page/567655/Du%C5%A1an-Bajatovi%C4%87-generalni-direktor-Srbijagas-a-biografija>, pristupljeno 16.10.2016. g.

Intervju, Tamara Raković, Poslanička grupa SNS, održan u Beogradu, 5.11.2016. g.

IPU i DKOS – Parlamentarni nadzor bezbednosnog sektora, 2003.

Joanna Dawson, The Intelligence and Security Committee <http://www.parliament.uk/briefing-papers/sn02178.pdf> pristupljeno 26.9.2016.

Katarina Đokić, Parlamenti na specijalnom zadatku: nadzor nad primenom posebnih mera za tajno prikupljanje podataka, Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Miguel St. Aubyn, Álvaro Pina, Filomena Garcia and Joana Pais, Study on the efficiency and effectiveness of public spending on tertiary education, Brussels 2009

Posebne mere tajnog prikupljanja podataka: Vodič za nadzor <http://www.fb.bg.ac.rs/download/Download/06%20Posebne%20mere%20tajnog%20prikupljanja%20podataka.pdf>, strana 11, pristupljeno 26.9.2016.

Poslovnik o radu Narodne Skupštine Republike Srbije, Internet prezentacija Skupštine [http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina/-vazna-dokumenta/poslovnik-\(precisceni-tekst\)/rad-na-tela-narodne-skupstine.1334.html](http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina/-vazna-dokumenta/poslovnik-(precisceni-tekst)/rad-na-tela-narodne-skupstine.1334.html), pristupljeno 25. oktobra 2015. g.

Practice, Participatory Development and Good Governance, OECD, Paris, 1995, str. 14

Predrag Petrović, Nadzor službi bezbednosti na Zapadnom Balkanu: Slučaj Srbija, DCAF, str. 4.

Radio televizija vojvodine, Pajtić: Prisluskuju me, treba da padne vlada, http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/pajtic-prisluskuju-me-treba-da-padne-vlada_643854.html, pristupljeno 18.10.2015. g.

Radio televizija Vojvodine, Vučić: Od aprila četiri puta traženi listinzi Nikolića, http://rtv.rs/sr_lat/politika/vucic:-od-aprila-cetiri-puta-trazeni-listinzi-nikolica_352328.html, pristupljeno 18.10.2015. g.

Regulation of Investigatory Powers Act 2000, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/pdfs/ukpga_20000023_en.pdf, strana 77, pristupljeno 5.10.2016

Saopštenje Foneta, preneo Blic 27.06.2014. g., dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/476659/Sabic-Imamo-vise-dokumenata-oznacениh-kao-tajna-nego-NATO>, pristupljeno 29. oktobra 2015. g.

Sebastian Liskén, "German surveillance laws: placebos, poison, and also bad sport", <https://edri.org/german-surveillance-laws-placebos-poison-also-bad-sport/>, pristupljeno 26.9.2016.

Sudski spisi u predmetu Šainović i drugi (IT-05-87), Internet prezentacija MKSJ, <http://www.icty.org/case/milutinovic/4>, pristupljeno 19.10.2015. g.

The Work of the Intelligence Services Committee, Danish Parliament, http://www.thedanish-parliament.dk/committees_and_delegations/committees/uet.aspx, pristupljeno 26.9.2016.

UNDP policy document on Governance for Sustainable human development <http://mirror.undp.org/magnet/policy/chapter1.htm>

Ustav Republike Srbije, http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf, pristupljeno 26.9.2016.

Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS broj 98/2006, internet prezentacija Ustavnog suda Srbije <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije>, pristupljeno 22. oktobra 2015. g.

Zakon o budžetu, Narodna skupština <http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/4598-14.pdf>, pristupljeno 12.10.2015. g.

Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Njemačke, <http://www.harmonius.org/wp-content/uploads/2014/10/IRZ-ZKP-Njemacki-Prijevod.pdf>, strane 35 i 36, pristupljeno 5.10.2016.

Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, Sl. glasnik RS, broj 116/2007. i 72/2012.

Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije, http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_krivicnom_postupku.html pristupljeno 26.9.2016.

Institut za
evropske poslove

IZDAVAČ:

INSTITUT ZA EVROPSKE POSLOVE
DVADESETSEDMOG MARTA 25A, BEOGRAD, SRBIJA

✉ OFFICE@IEA.RS,
🏠 WWW.IEA.RS

AUTORI:

NAIM LEO **BEŠIRI** POLITIKOLOG
TIBOR **MOLDVAI** POLITIKOLOG
LUKA **BOŽOVIĆ** POLITIKOLOG
ALEKSANDRA **STANKOVIĆ** POLITIKOLOŠKINJA

BEOGRAD
25. maj 2017. g.